

JURIŠ NA VETRENJAČU

(**Ričard Flanagan: *Uska staza ka dalekom severu*, s engleskog preveo Nenad Dropulić, Laguna, Beograd, 2016**)

Uska staza ka dalekom severu, nagrađen Bukerovom nagradom za 2014. godinu, četvrti je australijski roman, a Ričard Flanagan treći australijski pisac koji je dobio to prestižno priznanje.¹ Roman kazuje životnu priču sedamdesetsedmogodišnjeg Doriga Evansa, rođenog na početku „rata koji će okončati sve ratove“, koji se uprkos tome tokom Drugog svetskog rata, kao vojni lekar i ratni zarobljenik, nalazi na „izopačenoj pijaci života i smrti“ usred sijamske džungle i „užasnom aritmetikom“ izračunava broj najmanje bolesnih, odnosno broj najviše sposobnih za rad. Naime, s ciljem da obezbedi snabdevanje svojih trupa, 1943. godine japanska vojska je započela izgradnju železničke pruge od Tajlanda do Burme. Ova „uska staza“ kroz sijamsku džunglu odnela je živote 13 000 ratnih zarobljenika i 100 000 meštana. Svaki položeni prag takozvane Pruge smrti, dugačke 415 kilometara, plaćen je jednim ljudskim životom. Dve godine po završetku rata pruga je zatvorena, a „[i]za carskih snova i mrtvih ljudi ostala je samo visoka trava“. Jedan od retkih zarobljenika koji je uspeo da preživi bio je otac Ričarda Flanagan, zarobljenik br. 335. Otac je preminuo na dan kada je ovaj roman, njemu posvećen, izašao iz štampe. No, Flanagan ne piše fiktivnu biografiju svoga oca već upečatljiv istorijski roman u čijem je središtu donkihотовski junak koji u životne bitke, kao i u samu smrt, ide s rečima „juriš na vetrenjaču“.

Razbijenih iluzija, zaslugom medija primoran da igra ulogu ratnog heroja, Dorigo s mukom pokušava da napiše predgovor za zbirku crteža i ilustracija Zeke Hendriksa, jednog od 3000 australijskih ratnih zarobljenika koji nisu preživeli izgradnju Pruge smrti. Potraga za pravim rečima postaje potraga za smislom života dok na praznoj stranici umesto reči iskrsavaju lica i događaji iz prošlosti. Dok se roje sećanja, priča o australijskim zarobljenicima i njihovim japanskim i korejskim čuvarima odvija se isprekidanom hronologijom nepredvidivog toka sećanja, pri čemu se opisi događaja iz prošlosti prepliću s nagoveštajima i prikazima budućih događaja. Mali zahvat na Dorigovom krvavom pliku ispod palca koji njegova majka izvodi kuhinjskim nožem namazanim ovčjom mašću i sterilisanim na vatri najava je brojnih zahvata koje Dorigo obavlja u sijamskoj džungli gde su igle za infuziju napravljene od zašiljenog bambusa, a krv se iz amputirane noge zaustavlja supenom kašikom. Dok buši krvavi plik, majka sluša uplakanog komšiju kojeg je supruga napustila i

¹ Tomas Kenili dobio je Bukerovu nagradu 1982. godine za roman *Šindlerov kovčeg* (Beograd: Jugoslavijapublik, 1989), dok je Piteru Keriju nagrada pripala dva puta i to 1988. godine za roman *Oskar i Lusinda* (Beograd: Laguna, 2004), te 2001. godine za roman *Istinita priča o Kelijevoj bandi* (Beograd: Narodna knjiga – Alfa, 2004).

verovatno otišla s drugim muškarcem. Već tu se senka preljube suptilno nadvija nad budućim ljubavnim životom protagonista.

Ljubav, koja pokreće život, i rat, koji donosi smrt, glavne su teme romana, i Flanagan ih sagledava u maniru Šekspirovih problemskih drama. Spoj srodnih duša, podstaknut Katulovom poezijom, odnos koji se razvija uz ritam Tenisonovog *Odiseja*, ostaje strogo čuvana tajna, daleko od očiju sveta, koji bi tu ljubav prezreo i osudio kao preljubničku dok, nasuprot tome, ljubav kao dužnost i sredstvo napredovanja na društvenoj lestvici neupućena javnost priznaje i poštuje kao iskrenu ljubav. Ljubavna priča, odnosno preljubnički odnos, između Doriga i Ejmi, supruge njegovog teče, balansira na tankoj liniji između ljubavnog vikend romana, sa obiljem pratećih klišeja, i ozbiljne književnosti u stilu *Ane Karenjine*. No, upravo manipulisanje žanrovskim konvencijama i poigravanje čitalačkim očekivanjima u okviru žanra svrstava Flanaganu u velike pisce, a roman u lepu književnost. Nakon biblijskog početka romana, gde se junak pita „[z]ašto je u početku svega uvek svetlost“, već drugo poglavlje započinje rečenicom koja nesumnjivo upućuje na Tolstojev veliki roman: „Srećan čovek nema prošlost, a nesrećan čovek nema ništa drugo.“

Na sličan način Flanagan pristupa i temi rata. Duboko u neprohodnoj tropskoj džungli, gde izgladneli zarobljenici pate od malarije, kolere, dijareje i beri berija, a njihovi japanski čuvari moral i snagu duguju tabletama metamfetamina, rat je u potpunosti lišen svake slave, časti ili višeg cilja. Grčki mit o pohodu na Troju služi Flanaganu da rat okarakterise kao „smilicu“, a izgradnju železnice, poklona japanske vojske svome caru, kao „žrtv[u] koju su ponudili bogovima u koju su sakrili smrt“. Najupečatljivije delove romana čini psihološka karakterizacija likova zarobljenika i čuvara. U gotovo konradovskoj graničnoj situaciji, odsudnom trenutku kad život visi o koncu, iz svakog čoveka isplivava njegova prava priroda, ono najbolje ili ono najgore u njemu. Tako, na primer, Crnja Gardiner uvek u svemu uspeva da pronađe zrnice dobra dok je Pevac Maknis sebični zavidnik pun mržnje; Dorigo Evans „svakodnevno je izmišljao život“, dok je Mališa Midlton ponositi grmalj uveren da će ga snaga spasiti. Japanski inženjeri, vojnici i stražari potporu pronalaze u tome što sebe smatraju „otelotvorenje[m] carevih želja“.

U situaciji u kojoj nepomirljive kulturološke razlike ne dozvoljavaju produktivan dijalog, a život na pruži se čini kao skup nemogućih zadataka u kojima nastoje da pronađu smisao, lepota poezije, ili možda red i značenje koje pronalaze u njoj, pružaju utehu obema neprijateljskim stranama. Flanaganov roman tako dobija metafizičku dimenziju i postavlja pitanje da li značenje treba tražiti u životu ili u književnom delu i umetnosti uopšte. Da li tragamo za smislom života zato što ga pronalazimo u književnom delu ili filmu? U čemu je smisao umetnosti? Čitajući *Usku stazu* nameće se odgovor da je umetnost, bilo u vidu scene iz filma ili stihova japanskih majstora haiku poezije, izvor zadovoljstva, uživanja, utehe, pa čak i životne snage u trenucima kad „pirinčano zrno [postane] mnogo veće od kontinenta“. Zapravo, svakom od četiri dela romana prethodi po jedna haiku pesma, a sam naslov preuzet je iz čuvenog putopisa (*haibun*) čiji je autor veliki japanski pesnik iz sedamnaestog veka, Macuo Bašo. To je ujedno i omiljeni *haibun* najodbojnijeg lika u romanu (svakako najomraženijeg među australijskim zarobljenicima), čime se postavlja pitanje postojanja etičke dimenzije u književnom delu. To pitanje upečatljivo stoji na samom početku romana u vidu epigrafa koji Flanagan preuzima od Paula Celana, pesnika koji je preživeo

Holokaust i nacistički logor, koji je obrazovanje stekao na nemačkom jeziku i poštovao nemački narod kao narod koji je svetu podario velike pisce i mislioce.

Ideja da je umetnost sama po sebi amoralna, da nije inherentno ni dobra ni loša, povezana je sa idejom koja se proteže tokom celog romana i objedinjuje glavne teme, a to je (ne)moć reči i zadatak koji se nalazi pred Dorigom (i pred Flanaganom): da iskažu neiskazivo, da rečima prenesu iskustvo u kome „ima toliko toga neshvatljivog, neobjašnjivog, nerazumljivog, nedokučivog, neopisivog“, pri čemu im ostaje samo nada „da u ponoru između [...] sna [o tome da se kaže istina i zadovolji pravda] i [...] neuspeha ipak ima nečega vrednog čitanja u čemu se može naslutiti istina“. Uprkos manama koje se u romanu mogu naći prvenstveno na nivou zapleta, kao što su neuverljivi obrti i slučajni susreti, te dramatična trka sa vatrenom stihijom, ovo delo sadrži veoma istančanu psihološku karakterizaciju likova s obe strane etičke podele i ostavlja izuzetno snažan emocionalni utisak što čini da čitalac uživa u tekstu dok se zgražava nad temom. Osim toga, znatiželjni i načitani čitaoci mogu se upustiti u intertekstualnu igru, te istraživati veze ovog romana sa Servantesovim *Donom Kihotom*, Vergilijevom *Eneidom*, Katulovom poezijom, Danteovim *Paklom*, da pomenemo samo neke. Izraženo Flanaganovim rečima i Bekonovim aforističnim stilom, veoma zastupljenim u romanu: „Dobra knjiga [...] prisiljava te da je ponovo pročitaš. Velika knjiga primorava te da ponovo pročitaš sopstvenu dušu“.